

Asutawa Kogu

4. istungjärk. **Protokoli nr. 150 (31).**

1920. a.

Asutawa Kogu koosolek 3. juulil 1920. a. kell 12 p. Toompea lossi Walges saalis.

Kokku on tulnud 88 Asutawa Kogu liiget.

Walitsuse lauas: peaminister **J. Tõnisson**, töö- ja hoolekandeminister **A. Palwadre**, põllutöominister **Th. Pool**, rahaminister **J. Kukk**, kohtuminister **J. Jaakson**.

P ä e w a k o r d :

1. Rahaasjanduse komisjoni ettepanek Wabariigi Walitsuse poolt Asutawale Kogule kinnitamiseks saadetud 14 riigiasutuse krediidi nõudmise tagasisaatmise kohta.

2. Wabariigi põhiseaduse ning Riigikogu walimiste, rahwahääletamise ja rahwa-algatamise õiguse seaduse maksmapaneku seadlus — III lugemisel.

3. Eesti wabariigi põhiseadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.

4. Riigikogu walimise, rahwahääletamise ja rahwa-algatamise õiguse seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.

Koosolekut juhatab esimees **A. Rei**, pärast abiesimees **J. Westholm**.

Sekretäri kohal abisekretäär **A. Jürman**.

Juhataja **A. Rei**: Awan Asutawa Kogu koosoleku. Päewakord on rahwa-esitajatele kätte jagatud.

1. Rahaasjanduse komisjoni ettepanek Wabariigi Walitsuse poolt Asutawale Kogule kinnitamiseks saadetud 14 riigiasutuse krediidi nõudmise tagasisaatmise kohta.

5½-kuulist ootamist sai rahaasjanduse komisjon teada, et Wabariigi Walitsuse poolt Asutawale Kogule on ette pandud walitsuse asutuste eelarwed ja lisa-eelarwed. Selle peale tegi rahaasjanduse komisjon Asutawale Kogule ettepaneku

Rahaasjanduse komisjoni aruandja **A. Oinas**: Wabariigi walitsemise ajutise korra § 15 punkt d põhjal paneb Wabariigi Walitsus Asutawale Kogule ette riigi wäljaminekute ja sissetulekute eelarwe. Pärast

komisjoni liikmete arwu suurendada kunni 45. selleks, et komisjonil wõimalik oleks kiirelt ja põhjalikult eelarwet läbi waadata. Rahaasjanduse komisjoni esimesel koosolekul selgus, et Wabariigi Walitsuse poolt esitatud eelarwe materjaal ei sisaldanud riigi eelarwet, waid rahaasjanduse komisjoni oli Asutawa Kogu kaudu saadetud 14 riigiasutuse krediidinõudmised 1920. a. wäljaminekute katmiseks, ilma et sinna juurde oleks lisatud kokkuwõtteid, mis eelarwe iseloomu oleksid kandnud. Ka puudusid igasugused andmed selle kohta, missugused saawad käesolewa aasta riigi sissetulekud olema. Pealegi puudus nende 14 riigiasutuse krediidinõudmise juures sõjaministeeriumi krediidinõudmine, mis-sugune rahaministri seletuse järele suurem on kui kõikide teiste ministeeriumide krediidinõudmine kokku. Silmas pidades 1), et rahaasjanduse komisjonil otsekoheseks ülesandeks pidi olema riigi eelarwet, tema sissetulekuid ja wäljaminekuid läbi waadata ja 2), et 14 riigiasutuse krediidinõudmiste läbiwaatamiseks uuel eelarwe-komisjonil tarwilikku ülewaadet ei olnud riigi kulude ja tulude kohta, sest et täielikult puudusid andmed sissetulekute kohta ja osalt ka wäljaminekute kohta, — ei leidnud eelarwe-komisjon mitte wõimaliku olewat esitatud krediidinõudmisi läbi waadata. Selle otsuse tegi eelarwe-komisjon ühel häälel, wälja arwatud mõned üksikud erapooletud.

(Juhataja kohale asub abiesimees **J. Westholm**.)

Et aga krediidinõudmised Asutawale Kogule olid esitatud ja komisjonil enesel wõimalik ei ole neid krediidinõudmisi tagasi saata, ilma sellekohase Asutawa Kogu otsuseta, siis otsustas rahaasjanduse komisjon Asutawale Kogule oma seisukohta teada anda. Kuid wärgates, et ehk esitatud eelarwete materjaale Wabariigi Walitsusele riigi eelarwe kokku-seadmise juures tarwis läheb, otsustas rahaasjanduse komisjon kogu materjaali Wabariigi Walitsusele tagasi saata selleks, et Wabariigi Walitsus täieliku riigi eelarwe kokku seaks. Selle kohta

sai Asutawa Kogu juhatusel kiri kirjutatud, mille Asutawa Kogu liikmed oma istmetelt leiawad.

J. Seljamaa (töer.): Rahaasjanduse komisjon on Asutawale Kogule ettepaneku teinud 14 eelarwet, mis Wabariigi Walitsus Asutawale Kogule läbiwaatamiseks ära andis, Wabariigi Walitsusele tagasi saata. Tööerakonna seisukoht selles asjas on järgmine. Oli teada kawatus, millest isegi ajalehed kirjutasid, et Wabariigi Walitsus eelarwe sisseandmise puhul kawatseb deklaratsiooniga esineda. On ju loomulik, et sel korral oleksid üksikud rühmad Asutawas Kogus sõna wõtnud wabariigi eelarwe puhul ja oma seletusega Wabariigi Walitsuse üldise poliitika kohta esinenud. Aga nüüd eelse sündmuse pärast, kus sotsiaaldemokraatlik rühm walitsusest oma esitajad ära kutsus ja selle tagajärjel walitsus lahkunud on, ei ole mitte soowitaw lahkunud walitsuse tegewiisi praegusel silmapilgul üksikasjalise arutamise alla wõtta, pealegi kus walitsus oma deklaratsiooniga weel esinenud ei ole. Sellepärast tööerakonna rühm — silmas pidades, et praegusel silmapilgul mitte soowitaw ei ole oma seisukohaga walitsuse tegewuse kohta esineda, pealegi et Wabariigi Walitsus mitte terwet eelarwet sisse ei ole andnud, waid ainult üksikud krediidid, — hääletab rahaasjanduse komisjoni ettepaneku poolt.

K. Wirma (sd.): Teatan, et sotsiaaldemokraatlik rühm rahaasjanduse komisjoni ettepanekuga ühineb.

Juhataja **J. Westholm**: Panen rahaasjanduse komisjoni ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Arutamisele tuleb järgmine päewakorrapunkt.

2. Wabariigi põhiseaduse ning Riigikogu walimiste, rahwahääletamise ja rahwaalgatamise õiguse seaduse maksmapaneku seadlus — III lugemisel.

Põhiseaduse komisjoni aruandja **A. Anderkopp** kannab ette ja eraldi hääletamisel wõetakse wastu nähtawa enamusega seadluseelnõu pealkiri ja § 1.

Wabariigi põhiseaduse ning Riigikogu walimiste, rahwahääletamise ja rahwaalgatamise õiguse seaduse maksmapaneku seadlus.

§ 1. Wabariigi põhiseadus omandab seadusliku jõu peale tema wäljakuulutamise „Riigi Teatajas“ ja hakkab maksma järgmisel päewal peale Riigikogu walimiste tagajärgede wäljakuulutamise „Riigi Teatajas“.

Wabariigi põhiseaduse paragrahwidest hakkawad maksma käesolewa seadluse awaldamisega „Riigi Teatajas“ need, mis käsitawad Riigikogu walimisi §§ 27, 28, 33, 36, 37, 45).

Wabariigi walitsemise ajutise korra § 25 („Riigi Teataja“ nr. 44 — 1919. a.) kaotab oma makswuse käesolewa seadluse awaldamisega „Riigi Teatajas“.

Aruandja **A. Anderkopp** (loeb):

§ 2. Wabariigi põhiseaduse maksmapanekuga lõpewad Asutawa Kogu wolitused ning lõpetawad oma makswuse: Asutawa Kogu walimisseadus („Riigi Teataja“ nr. 2—4 — 1918. a.), wabariigi walitsemise ajutine kord („Riigi Teataja“ nr. 44 — 1919. a.), wabariigi walitsemise ajutise korra § 12-a („Riigi Teataja“ nr. 109 — 1919. a.), seadusandliku delegatsiooni seadlus („Riigi Teataja“ nr. 47 — 1919. a.), Seadus rahwahääletuse ja rahwa seaduse algatamisõiguse kohta („Riigi Teataja“ nr. 84 — 1919. a.), armuandmiste lahendamise kord Asutawas Kogus („Riigi Teataja“ nr. 105 — 1919. a.) ja määrus Wabariigi Walitsuse õiguste kohta riigiasutuste koosseisude ja riigiteenijate palkade asjus („Riigi Teataja“ nr. 49/50 — 1920. a.).

H. Kuusner (rhw.): Mina teen uuesti ettepaneku, mis eile peaministri poolt ette sai kantud, wälja jätta § 2. ülesloetud seadustest, mis oma makswuse kaotawad, „wabariigi walitsemise ajutise korra § 12-a. („Riigi Teataja“ nr. 109 — 1919. a.)“. Teen seda neilsamadel motiivididel ja juhin Asutawa Kogu tähelpanu selle peale, et meie rühm juba sel korral, millal ta walitsusest mitte osa ei wõtnud, selle paranduse poolt hääletas, et kui seda parandust wastu ei wõeta, meie uuel walitsusel, ükskõik missuguses koosseisus teda ka ei moodustataks, hirmus suured raskused wõiwad tõusta; esiteks sel ajal, kui nüüd Riigikogu walimise tagajärjed teada on kunni senni

ajani, kui Riigikogu kokku astub. Peale selle kui Riigikogu ise tahab sarnast paragrahwi läbi wiia, on see muutmine põhiseaduses. Põhiseaduse muutmine ei ole teisiti võimalik meie praeguse riigi seisukorra juures, kui rahwahääletuse läbi. Praeguse riikliku seisukorra juures saab see igatahes väga suuri raskusi sünnitama, ja sellepärast soowitan seda parandust tungiwalt wastu wõtta, ühtlasi tähendades, et saan ettepaneku tegema seda teist parandust wastu wõtta, kus on ära tähendatud, millal käesolew seadus oma makswuse kaotab.

Juhataja J. Westholm: Lõpukokkuvõtteks on sõna aruandjal.

Aruandja A. Anderkopp: Eile ettetoodud motiividel ei saa ma selle parandusega ühineda.

Juhataja J. Westholm: Panen rhs. Kuusner'i poolt ette pandud paranduse hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on parandus wastu wõetud. Hääletamise tuleb § 2 parandatud kujul. (Hääletatakse.) § 2 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

H. Kuusner (rhw.): Ma toetan seda parandust, mis II lugemisel peaministri poolt ette pandud, selle paragrahwi järele lisaparagrahw wõtta.

Juhataja J. Westholm: II lugemisel on tehtud peaministri poolt ettepanek järgmist lisaparagrahwi sisse wõtta: „Wabariigi walitsemise ajutise korra § 12-a („Riigi Teataja“ nr. 109 — 1919. a.) jääb ajutiselt maksma nii kaua, kui Riigikogu teda mitte ei ole ära kaotanud“. — Panen selle paragrahwi hääletamisele. (Hääletatakse.) Lisaparagrahw on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja A. Anderkopp kannab ette ja eraldi hääletamisel wõetakse wastu nähtawa enamusega §§ 3—8.

§ 3. Makswates seadustes ettenähtud Asutawa Kogu õigused lähewad wabariigi põhiseaduse maksmahakkamisega üle Riigikogule.

§ 4. Wabariigi walitsemise ajutise korra põhjal moodustatud Wabariigi Walitsus jääb peale wabariigi põhiseaduse maksmahakkamise ametisse, kunni

Riigikogu uue Wabariigi Walitsuse ametisse kutsunud, ja töötab wabariigi põhiseaduse alusel.

§ 5. Riigikogu walimised kuulutab välja Asutawa Kogu juhatus Asutawa Kogu otsusel.

Riigikogu walimiste, rahwahääletamise ja rahwaalgatamise seaduses Riigikogu juhatus peale pandud ülesandeid täidab Riigikogu kokkuastumiseni Asutawa Kogu juhatus.

Riigikogu esimese istumise awab Asutawa Kogu esimees.

§ 6. Riigikogu walimiste, rahwahääletamise ja rahwaalgatamise seaduses ettenähtud hääletamise jaoskonnad määravad kindlaks selle seaduse § 2. ettenähtud asutused hiljemalt 20 päewa pärast peale käesolewa seadluse awaldamise „Riigi Teatajas“.

§ 7. Riigikogu walimiste, rahwahääletamise ja rahwaalgatamise seaduse § 17. ettenähtud hääleõiguslike kodanikkude nimekirjade kokkuseadmine algab 30 päewa pärast käesolewa seadluse awaldamist „Riigi Teatajas“ ja lõpetatakse kahekümne päewa jooksul.

Nende nimekirjade kokkuseadmise tõelikud kulud kaetakse Asutawa Kogu juhatus poolt krediidist, mis Riigikogu walimiste toimetamiseks Asutawa Kogu poolt määratakse.

§ 8. Riigikogu walimiste, rahwahääletamise ja rahwaalgatamise seaduse § 17. ettenähtud esimesed järjekorralised hääleõiguslike kodanikkude nimekirjade parandused ja täiendused wõetakse ette 1921. aastal samas paragrahwis nimetatud tähtajal.

Juhataja J. Westholm: Panen seaduse lõpuhääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on wabariigi põhiseaduse ning Riigikogu walimiste, rahwahääletamise ja rahwaalgatamise õiguse seaduse maksmapaneku seadlus wastu wõetud.

Aruandja A. Anderkopp: Teen ettepaneku tunnistada, et sel seadlusel on edasilükkamatuse iseloom.

Juhataja J. Westholm: (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja A. Anderkopp: Teen ettepaneku käesolew seadlus awaldada ilma redaktsiooni komisjoni kätte andmata.

Juhataja J. Westholm: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

O. Strandman (töer.): Teen ettepaneku põhiseaduse redaktsiooni mitte täna wastu wõtta. Põhiseadus on meil koigetähtsam seadus ja ta on alles laiali laotatud ja ta peab läbi lugema, kuid senni ei ole weel jõutud teda täiesti läbi lugeda. Asutawa Kogu koosolekute wahe ei ole ka mitte liiga pikk ja tulewal nädalal, teisipäewal, wõib seda arutusele wõtta ja sellepärast teen ettepaneku redaktsiooni lugemine edasi lükata.

Juhataja J. Westholm: Rhs. Strandman'i poolt on ettepanek tehtud 3. päewakorra-punkt wälja jätta. (Hääletatakse.) Asutaw Kogu on nähtawa enamusega otsustanud selle päewakorra-punkti arutamise järgmiseks koosolekupäewaks jätta.

Palun redaktsiooni komisjoni esitajat ette lugeda Riigikogu walimise, rahwahääletamise ja rahwa-algatamise õiguse seadus.

3. Riigikogu walimise, rahwahääletamise ja rahwa-algatamise õiguse seadus — redaktsioon. Redaktsiooni komisjoni aruandja **W. Ernits** (loeb): Riigikogu walimise, rahwahääletamise ja rahwa-algatamise õiguse seadus.

I. Walimise ja hääletamise ringkondadest ning jaoskondadest.

§ 1. Riigikogu walimisteks moodustab Eesti kümme walimisringkonda, mis häälte äraandmiseks jaoskondadesse jagatakse.

Iseseiswa walimisringkonna moodustawad omis administratiiwsetes piirides: Tallinna linn, Harju, Lääne, Pärnu, Saare, Järwa, Tartu, Wiru ja Wiljandi maakonnad igaüks eraldi, kuna Wõru, Walga ja Petseri maakonnad nende administratiiwsetes piirides kokku ühe ringkonna sünnitawad. Maakondade piirides asuwad linnad kuuluwad wastawa maakonna ringkonda.

Rahwahääletamiseks moodustab Eesti ühe hääletamisringkonna, mis häälte äraandmiseks jaoskondadesse jagatakse.

§ 2. Jaoskonnad määrab kindlaks iga kolme aasta jaoks siseminister, nii et ükski hääletaja woimalikult üle 5 wersta hääletamise ruumist eemal ei asuks. Kaitsewäeosade jaoskonnad määrab kindlaks § 12. ettenähtud wäeosäilem, igakord enne § 17. teises osas tähendatud nimekirjade täienduste ja paranduste algust.

II. Hääleõigusest.

§ 3. Igal hääleõiguslikul kodanikul on üks hääle, nii Riigikogu walimistel, kui ka rahwahääletamisel ja rahwa-algatamise õiguse tarwitamisel.

§ 4. Hääleõigusest jääwad ilma:

1) Kes seaduslikku jõusse astunud kohtuotsuse järele on mõistetud, kui nad warem õigusi ei ole tagasi saanud:

a) sunnitööle, — kümne aasta jooksul peale karistusaja lõppu;

b) asumisele, wangirodu, parandusmaija, wangimaija wõi kindlusesse õiguste kaotamise wõi kitsendamisega, — wiie aasta jooksul peale karistusaja lõppu.

2) Kes süüdlaseks mõistetud warguses, wälja arwatud juhtumised, mis end. Wene riigi rahukohtu trahwiseaduse § 171. p. 2. (W. S. K. XV ja 1914. a. wäljaanne) ette nähtud, petmises, kättesaldatud waranduse omandamises wõi raiskamises, wälja arwatud raiskamised, mis sama trahwiseaduse § 177. p. 2 ja karistuseseaduse (W. S. K. XV) § 1681. p. 2. ette nähtud, warastatud asjade warjames, teadupärast warastatud asjade ostmises wõi pandiks wõtmises alalise ametina, wõltsimises, liiakasu wõtmises, altkäemaksu wõtmises, kupeldamises ja kõlwatule elule awatlemises (W. S. K. XV, kriminaalseadus 1909. a. wäljaanne §§ 524—526, 526¹, 527 ja 529), niisama tegudes, mille sihiks Riigikogu ja omawalitsuste asutuste walimise, rahwahääletamise ja rahwa-algatamise wabaduse ja õige korra rikkumine, — kolme aasta jooksul peale karistusaja lõppu.

§ 5. Riigikogu walimistest, rahwahääletamisest ja rahwa-algatamise õiguse tarwitamisest ei wõta osa kodanikud, kes walimiste, rahwahääletamise wõi rahwa-algatamise ajal kinni istuwad kas seaduslikku jõusse astunud kohtuotsuse pohjal wõi kohtuwõimude poolt mõnesuguses kuritöös wastutusele wõtmise pärast.

Sarnane kinniistumine ei ole aga taastamiseks kinniistuja üleswõtmiseks kandidaatide nimekirja ja tema walimiseks Riigikogu liikmeks, kui tema käesolewa seaduse § 4. põhjal hääleõigusest ilma ei ole jäänud.

III. Asutustest, mis Riigikogu walimiste ja rahwahääletamise toimetamist korraldavad.

§ 6. Riigikogu walimisi ja rahwahääletamisi toimetawad: Riigikogu juhatus, ringkonna komiteed ja jaoskondade komisjonid.

§ 7. Kolm päewa pärast kandidaatide nimekirjade sisseandmise tähtaja lõppu astub iga nimekirjade ühenduse (§ 42) poolt ühendusse liitunud nimekirjade esitajate teadaande põhjal Riigikogu juhatusse üks isik Riigikogu juhatuse juurde hääleõigusega kõigis asjades, mis käesolewa seaduse põhjal Riigikogu juhatuse ülesandeks. On teadaannetes aga mitu isikut tähendatud, loetakse määratuks see, kelle nimega kõige rohkem teadaandeid ühinenud, kuna ühesuuruse arwu korral liisk otsustab.

§ 8. Riigikogu juhatuse ülesandeks on:

1) Riigikogu walimiste ja rahwahääletamise wäljakuulutamise ning nende üleüldise käigu järele walwamine ja selle hõlbustamiseks ning kiirendamiseks tarwisminewate abinõude läbiarutamine;

2) selle järele walwamine, et § 17. ettenähtud hääleõiguslike kodanike nimekirjad korras oleksid;

3) käesolewa seaduse seletamiseks juhatuskirjade wäljaandmine;

4) rahwahääletamise ja rahwaalgatamise nõudmiste wastuwõtmine ja nende seaduslike üle otsustamine;

5) selle järele walwamine, et ringkonna komiteed õigel ajal tegewuse awaksid;

6) kandidaatide nimekirjade liitunud ühenduseks liitumise teadaannete wastuwõtmine ja lõpuliku liitumise üleüldiseks teadmiseks wäljakuulutamise;

7) walimise ja hääletamise ümbrikude ja sedelite, trükitud kandidaatide nimekirjade jne. walmistamise ja edasitoimetamise korraldamine jaoskonna komisjonidele;

8) rahwahääletamisele tulewa seaduse wõi seaduseelnõu teksti walmistamise ja edasitoimetamise korraldamine jaoskonna komisjonidele;

9) ringkonna walimiste tagajärgede kokkuwõtmine, Riigikogu liikmeks walitud isikute nimekirja kokkuseadmine, selle awalikuks teadmiseks wäljakuulutamine ja Riigikogu liikmetele sellekohase tunnistuse wäljaandmine;

10) rahwahääletamiste tagajärgede lõpulik kokkuwõtmine ja wälja kuulutamine;

11) korralduste tegemine krediidi asjus, mis walimiste ja rahwahääletamise toimetamiseks määratud;

12) jaoskonna komisjonide istumiste protokollide blankide kättetoimetamine jaoskonna komisjonidele.

§ 9. Ringkonna komitee seisab koos: Tallinna linna ringkonnas: esimehest — linnawolikogu esimehest wõi tema abist, neljast liikmest linnawolikogu walikul; maakondade ringkondades: esimehest — maakonnanõukogu esimehest wõi tema abist, kahest liikmest maakonnanõukogu ja kahest liikmest maakonnalinna linnawolikogu walikul; Harju ringkonnas: esimehest — Harju maakonna esimehest wõi tema abist, kahest liikmest Harju maakonnanõukogu ja kahest Baltiski linnawolikogu walikul; Wiru ringkonna esimehest — Wiru maakonnanõukogu esimehest wõi tema abist, kahest liikmest maakonnanõukogu, ühest Narwa linnawolikogu ja ühest Rakwere linnawolikogu walikul; Wõru-Walga-Petseri ringkonnas aga esimehest — Wõru maakonnanõukogu esimehest wõi tema abist, ühest liikmest Wõru maakonnanõukogu ja ühest Petseri maakonnanõukogu, ühest Wõru linnawolikogu ja ühest Walga linnawolikogu walikul.

Ringkonna komiteede asukoht on: Tallinna ringkonnas — Tallinnas, Harju ringkonnas — Tallinnas, maakondade ringkondades — wastawas maakonnalinna, Wõru-Walga-Petseri ringkonnas — Wõru linnas.

§ 10. Peale eelmises (§ 9) paragrahwis ettenähtud koosseisu astub ringkonna komiteesse Riigikogu walimiste ajaks kolm päewa pärast kandidaatide nimekirjade sisseandmise tähtaja lõppu liikme õigustega üks isik iga kandidaatide nimekirja poolt sisseandjate walijate nimetusel.

§ 11. Ringkonna komitee ülesandeks on:

1) walwamine selle järele, et jaoskonna komisjonid õigel ajal asutataks ja oma tegewust algaks;

2) linna-, alewi- ning wallawalitsuste õige korra wastase tegewuse kohta antud kaebuste ja protestide läbiwaatamine;

3) kandidaatide nimekirjade wastuwõtmine ja läbiwaatamine, nende nummerdamine ja awalikuks nägemiseks wäljapanemine;

4) abinõude tarwitusele wõtmine, et kodanikud kandidaatide nimekirjade ja rahwahääletamisele tulewa seaduse wõi seaduseelnõuga saaksid tutwuneda;

5) kandidaatide nimekirjade ära kirjade saatmine hiljemalt kaks päewa peale nende sisseandmise tähtaja lõppu Riigikogu juhatusel;

6) ringkonna kandidaatide nimekirjadele ja wiimaste piirides üksikutele kandidaatidele antud hääletarwu kokkuwõtmine;

7) ringkonna piirides rahwahääletamisel antud häälte arwu kokkuwõtmine;

8) walimise ja rahwahääletamise materjalide edasiandmine Riigikogu juhatusel.

§ 12. Jaoskonna komisjonid seisawad koos linnas — linnawolikogude, alewis — alewiwolikogude ja wallas — wallanõukogude poolt walitud neljast liikmest, kelle hulka kuulub esimees ja sekretäär.

Kaitsewäe jaoskonna komisjonid asutatakse polkudes ja neile wastawates wäeosades, kusjuures vähemaid wäeosasid walimiste ja rahwahääletamise läbiwiimiseks teiste wäeosade külge wõib liita. Kui polk ehk temale wastaw wäeosa üheskoos ei asu, wõib selles tarwiduse järele mitu jaoskonna komisjoni nimetada, ehk mõnda polguosa ligidalolewa teise wäeosa külge liita.

Kaitsewäe jaoskonna komisjonid seisawad koos wastawate wäeosade ülemate poolt nimetatud neljast liikmest, kelle hulka kuulub ka eesistuja ja sekretäär.

§ 13. Peale eelmises (12) paragrahwis ettenähtud koosseisu astub jaoskonna komisjoni Riigikogu walimiste ajaks kolm päewa pärast kandidaatide nimekirjade sisseandmise tähtaja lõppu liikme õigustega üks isik iga walijate rühma poolt, kes kandidaatide nimekirja sisse andnud ja oma esitaja nimetanud.

§ 14. Jaoskonna komisjoni ülesandeks on walimise ja hääletamise sedelite wastuwõtmine ja esialgne ülelugemine omas jaoskonnas.

§ 15. Kohalikud walitsuse ja omawalitsuse asutused peawad ringkonna komiteedele ja jaoskonna komisjonidele abiks olema seaduse põhjal wiimaste peale pandud kohuste täitmisel.

§ 16. Igasugused aktid ja paberid, mis walimiste ja rahwahääletamise ning rahwaalgatamise asjus kokku seatakse, olgu need walitsuse, kohtu administratsiooni ja ühiskondlikkudele asutustele ning kõigi ametkondade ja asutuste ametnikkudele antawad wõi jälle kõigi nende ametkondade ja nende ametnikkude poolt wäljaantawad, wabastatakse tempelmaksust ja muist maksudest.

IV. Hääleõiguslike kodanikkude nimekirjadest.

§ 17. Riigikogu walimiste ja rahwahääletamise toimetamiseks peetakse linna-, alewi- ja wallawalitsuse poolt iga hääletamise jaoskonna jaoks alalisi hääleõiguslike kodanikkude nimekirju. Iga aasta wõetakse ette kaks korda järjekorralised nimekirjade parandused ja täiendused, nimelt 10. kuni 25. maini ja 30. oktoobrist kuni 15. nowembrini. Tallinna, Tartu ja Narwa linnades aga 1. kuni 15. weebruarini ja 30. oktoobrist kuni 15. nowembrini.

Samasuguseid alalisi nimekirju peetakse igas § 12. ettenähtud kaitsewäeosas, kusjuures järjekorralised parandused ja täiendused wõetakse ette iga kolme kuu järgi 1. kuni 10. kuupäewani 1. jaanuarist arwates.

§ 18. Alalistesse nimekirjadesse kantakse kodanikud, kes nimekirja täienduse ja paranduse ajaks wastawasse hääletamise jaoskonda elama asunud, wastawasse kaitsewäe jaoskonda paigutatud wõi jälle hääleõiguslikuks saanud.

Alalistest nimekirjadest kustutatakse maha kodanikud, kes nimekirja täienduse ja paranduse ajaks hääletamise jaoskonnast wõi wastawast wäeosa jaoskonnast lahkunud, wõi jälle hääleõiguse kaotanud.

Keegi ei wõi rohkem kui ühes jaoskonnas nimekirjas olla.

§ 19. Nimekirja tähendatakse üles hääleõigusliku kodaniku perekonnanimi ja nimi, wanus ja elukoht. Nimekiri seatakse perekonnanime järele tähestiku järjekorras kokku.

§ 20. Nimekirjad pannakse järgmisel päewal peale § 17. ettenähtud paranduste ja täienduste tähtaja lõppu linna-, alewi- wõi wallawalitsuse wõi wastawa wäeosa

staabi ruumides välja üleüldiseks järelewaatamiseks, kus nad kunni järgmiste paranduste ja täienduste tähtaja alguseni püsiwad.

§ 21. Iga hääleõiguslik kodanik võib kaebusi sisse anda nimekirjas leiduwate eksituste ja puuduste kohta nimekirja kokkuseadwale asutusele, kes kohustatud on kaebusi 7 päewa jooksul läbi waatama ja nende põhjendatuse korral neid täitma. Wastasel juhtumisel saadawad nad kaebused, oma seletust juurde lisades, wastawale administratiiw kohtule otsustamiseks, kes asja esimeses järjekorras läbi waatab.

§ 22. Iga hääleõiguslik kodanik, kel õigus on nimekirjas olla, kuid kes nimekirja wõtmata on jäänud, on õigustatud igal ajal nimekirja kokkuseadwalt asutselt nõudma, et teda aja wiitmata nimekirja wõetaks. Oma hääleõigus tuleb sarnasel korral hääleõigust tõestawate dokumentidega tõeks teha.

Märkus: Käesolewas paragrahwis ettenähtud õigus lõpeb walimiste ja rahwahääletamise ajaks kaks päewa enne walimiste wõi rahwahääletamise esimest päewa.

V. R a h w a h ä ä l e t a m i s e n õ u d m i s e s t j a r a h w a - a l g a t a m i s e õ i g u s e t a r w i t a m i s e s t .

§ 23. Rahwahääletamise ja rahwaalgatamise nõudmine antakse kirjalikult Riigikogu juhatusesele.

§ 24. Rahwahääletamise nõudmises peab selgelt ära tähendatud olema, misugust seadust tahetakse panna rahwahääletamisele. On nõudmises mitu seadust üles loetud, tunnistatakse nõudmine ainult esimesena toodud seaduse kohta käiwaks.

§ 25. Rahwaalgatamise nõudmine võib ainult üht seaduseelnõu sisaldada. Wastasel juhtumisel talitatakse eelmise (24) paragrahwi korras.

§ 26. Hääleõiguslik kodanik, kes rahwahääletamise wõi rahwaalgatamise nõudmisega ühineb, peab seda nõudmisel oma allkirjaga kinnitama, sealjuures üles tähendades oma wanuse ja elukoha.

§ 27. Allakirjutajate kodanikkude hääleõigus kinnitatakse § 17. ettenähtud asutuste poolt sealsamas ettenähtud nimekirjade põhjal.

§ 28. Kui wabariigi põhiseaduse § 30. ettenähtud tähtaja jooksul rahwahääletamise nõudmist pole awaldatud, wõi nõud-

misel tarwilik arw seaduslikke allkirju puudub, talitab Riigikogu juhatus wabariigi põhiseaduse § 30. põhjal wäljakuulutamata jäetud seadusega põhiseaduse § 53. korras.

§ 29. Wastab rahwahääletamise nõudmine seadustes ettenähtud tingimustele, kuulutab Riigikogu juhatus välja rahwahääletamise, mis wõetakse ette hiljemalt neli kuud peale nõudmise awaldamise.

§ 30. Põhiseaduse muutmise loetakse rahwahääletamisel wastuwõetuks, kui tema poolt on vähemalt pool kogu wabariigi hääleõiguslikkude kodanikkude (§ 17) arwust.

Riigikogu poolt wastuwõetud seadus, kui see wabariigi põhiseaduse § 30. põhjal rahwahääletamisele pannakse, loetakse rahwahääletamisel wastuwõetuks, kui tema poolt on sellest hääletamisest osawõtjate enamus.

Riigikogu poolt wastuwõetud seadus, kui see wabariigi põhiseaduse § 30 põhjal rahwahääletamisele pannakse, loetakse tagasilükatuks, ja rahwaalgatuse korras Riigikogule ette pandud ja selle kogu poolt tagasilükatud seaduseelnõu (wabariigi põhiseadus § 31) loetakse wastuwõetuks, kui esimesel juhtumisel seaduse wastu ja teisel juhtumisel seaduseelnõu poolt rahwahääletamisest osawõtjate enamus on ja see enamus moodustab vähemalt poole nende hääleõiguslikkude kodanikkude arwust, kes wiimastest Riigikogu walimistest osa wõtsid.

§ 31. Wastab rahwaalgatamise nõudmine seadustes ettenähtud tingimustele, paneb Riigikogu juhatus nõudmises toodud seaduseelnõu seisukoha wõtmiseks ette Riigikogule, kes hiljemalt nelja kuu jooksul algatamise nõudmise sisseandmise päewast arwates eelnõu kohta oma lõpuliiku otsuse peab andma: kas ta eelnõu seadusena wastu wõtab, wõi jälle tagasi lükkab. Wiimasel juhtumisel kuulutab Riigikogu juhatus välja rahwahääletamise, mis hiljemalt kaks kuud peale Riigikogu lõpuliiku otsuse ette wõetakse korras, nagu see wabariigi põhiseaduse § 30 põhjal ette wõetawa rahwahääletamise kohta ette on nähtud.

Märkus. Käesolew (31) paragrahw ei ole maksew põhiseaduse muutmise nõudmise kohta, mille Riigikogu juhatus paneb otsekohe rahwahääletamisele põhiseaduse § 89 nõudmist arwesse wõttes.

§ 32. Wabariigi põhiseaduse § 32. ettenähtud uued Riigikogu walimised kuulutab välja Riigikogu juhatus.

§ 33. Rahwahääletamisele tulewa seaduse ja seaduseelnõu ametlik tekst saadetakse Riigikogu juhatusel poolt § 17. ettenähtud asutusele, kes teksti hiljemalt 20 päewa enne hääletamise esimest päewa asetawad oma ruumi üleüldiseks nägemiseks.

VI. Kandidaatide nimekirjades.

§ 34. Riigikogu walimisi toimetatakse hääle andmise kaudu ühele selle walimisingkonna kandidaatide nimekirjale, kus kodanik hääletab.

§ 35. Kandidaatide nimekirjad antakse ringkonna komiteele, hääleõiguslike kodanikkude poolt hiljemalt nelikümmend wiis päewa enne walimiste esimest päewa.

§ 36. Iga kandidaatide nimekiri peab vähemalt 50 hääleõigusliku kodaniku poolt alla kirjutatud olema. Nimekirjas peab olema tähendatud iga ettepanewa kandidaadi perekonnanimi, ja elukoht. Nimekirjale peawad juurde lisatama kõigi kandidaatide poolt teadustused, et nad nõus on endid selle nimekirja järele hääletada laskma. Teadustused wõib ka peale kandidaatide nimekirja äraandmist ringkonna komiteele anda, kuid hiljemalt nelikümmend päewa enne walimiste esimest päewa.

Nimekirjale wõib ka ta ettepanija organisatsiooni nimetus juurde lisatud olla, niipalju, kui see seadustele ja kõlbusele wastu ei käi, mille üle ringkonna komitee otsustab.

§ 37. Kandidaatide nimekirja sisseandja kodanikkude rühm peab nimetama oma esitaja, kes tema poolt walitud on ringkonna komiteega asjade ajamiseks ja sellest komiteest osa wõtmiseks. Kui esitajat nimetatud ei ole, siis tunnistatakse selleks esimene neist, kes kandidaatide nimekirjale alla kirjutanud.

§ 38. Eelmises (37) paragrahwis tähendatud esitaja nimetab oma äranägemise järele oma kandidaatide nimekirja esitajad jaoskonna komisjonidesse.

§ 39. Iga hääleõiguslik kodanik wõib ainult ühele kandidaatide nimekirjale alla kirjutada. Sel juhtumisel, kui üks ja sama kodanik mitmele nimekirjale on alla kirjutanud, loetakse tema allkiri ainult sel nimekirjal makswaks, mis esimesena ringkonna komiteele antud.

§ 40. Nimekirjas ettepanewate kandidaatide arw ei wõi alla wiie ega üle kol-

mekümne olla. On neid vähem, ei wõeta nimekirja wastu, on aga rohkem, loetakse nimekirjas olewateks ainult esimesed kolmkümmend.

§ 41. Ühte ja sedasama isikut ei wõi ühes ringkonnas mitmes kandidaatide nimekirjas üles seada. Ühte ja sedasama isikut wõib kõige rohkem kolmes ringkonnas kandidaadina üles seada.

Isik, kes mitmes ringkonnas kandidaadina üles seatud, annab hiljemalt wiis päewa pärast wiimast walimise päewa Riigikogu juhatusel teada, missuguses ringkonnas ta soowib ennast walituna näha esimeses, missuguses teises jne. järjekorras. Ei ole sarnast teadaannet Riigikogu juhatusel antud, otsustab wiimane järjekorra selle ringkonna kasuks, kus kandidaat nimekirjas esimesele kandidaadile järjekorras lähemal. Ühesuguse järjekorra juures otsustatakse küsimus selle ringkonna kasuks, kus kandidaat rohkem nimelisi hääli saanud, nende puudusel ehk nende ühesuuruse arwu korral aga selle ringkonna kasuks, kus wastaw kandidaatide nimekiri ringkonna komiteele warem ära antud.

§ 42. Kodanikkude rühmad, kes kandidaatide nimekirju sisse annawad, wõiwad nimekirjal teadustada, et nimekiri liitub kõigi samanimeliste organisatsioonide kandidaatide nimekirjadega kogu wabariigis nimekirjade ühenduseks.

Ei ole sarnast teadaannet tehtud sisseantawal nimekirjal, loetakse kandidaatide nimekiri iseseiswaks.

Üks ja sama kandidaatide nimekiri ei wõi olla rohkem kui ühes üleriiklikus nimekirjade ühenduses. On mitu liitumise teadaannet nimekirjal tähendatud, loetakse makswaks ainult esimesena toodud teadaanne.

Liitumise teadaanne on tagasiwõtmatu, samuti nagu kandidaatide nimekirigi.

§ 43. Juhtumisel, kui kandidaatide nimekiri käesolewa peatüki nõuetele ei wasta, teatab ringkonna komitee seda kolmepäewasel tähtajal kandidaatide nimekirja esitajale. Teadustusi tähendatud puuduse kõrwaldamiseks wõib hiljemalt kolmkümmend seitse päewa enne walimise esimest päewa sisse anda.

§ 44. Sisseantud kandidaatide nimekirjad, mis käesolewa peatüki nõuetele wastawad, nummerdatakse ringkonna komitees sisseandmise järjekorras ning määritakse nimekirjale, mis kuupäewal ja tunnil ta wastu wõetud. Nende andme-

tega kwiitung antakse nimekirja sisseandjale.

§ 45. Käesolewa seaduse §§ 42. ja 44. ettenähtud andmed iga nimekirja kohta saadetakse ühes selle nimekirja ära kirjaga ringkonna komitee poolt aja wiimata peale § 43. ettenähtud tähtaja Riigikogu juhatusel, kes nimekirjadest kui ka nende ühendusest otsekohe teada annab wastawa ringkonna jaoskonna komisjonidele ning awaldab nad üleüldiseks teadmiseks.

§ 46. Käesolewa seaduse § 44. tähendatud numbrite alla ja organisatsioonide nimetustega, kui need nimekirjadele juurde on lisatud, seatakse kandidaatide nimekirjad üles ringkonna komitee ruumides hiljemalt kolmkümmend wiis päewa enne esimest walimise päewa.

VII. Walimise ja hääletamise sedelite äraandmisest ja ütlugemisest.

§ 47. Riigikogu walimised sünniwad walimise sedelite isikliku äraandmise teel, rahwahääletamised hääletamise sedelite isikliku äraandmise teel hääleõiguslike kodanikkude poolt, kes wõetud § 17. ettenähtud nimekirjadesse.

§ 48. Õigus hääletada on hääleõiguslikul kodanikul ainult selles hääletamisjaoskonnas, kus ta wõetud hääleõiguslike kodanikkude nimekirja.

Mõjuwail põhjusil wõib hääleõiguslik kodanik ka mujal jaoskonnas hääletada. Sellekohase märkuse, et kodanikul on õigus igas jaoskonnas omal walikul hääletada, teeb kodaniku nimelisele tunnistusele § 17. ettenähtud asutus, kus kodanik nimekirjas. Selle kohta tehakse tähendus jaoskonna hääleõiguslike kodanikkude nimekirjas, enne walimist wõi rahwahääletamist § 17. ettenähtud asutuse poolt, walimiste wõi rahwahääletamise ajal aga jaoskonna komisjoni poolt § 17. ettenähtud asutuse teadaandel.

§ 49. Walimise sedelid peawad olema wälise kuju poolest ühesarnased, samuti nagu hääletamise sedelidki. Nende kuju määratakse kindlaks Riigikogu juhatusel poolt ja kuulutatakse üleüldiseks teadmiseks wälja hiljemalt kolmkümmend päewa enne walimiste wõi rahwahääletamise esimest päewa.

§ 50. Iga walimise sedel peab endas sisaldama ringkonna kandidaatide nimekirja ilma mingi muutuse ja ümberpaigutamisetä, selle nimekirja numbri ja tema

sisseandja organisatsiooni nimetuse, kui nimekiri oli sellega warustatud.

§ 51. Hääleõiguslik kodanik wõib walimise sedeli ära anda muutmata kujul, sellega tähendades, et ta hääletab kandidaatide nimekirja poolt ja on seal ülesloetud kandidaatide järjekorraga nõus. Ta wõib aga ka ühe kandidaadi nimekirjas selle nime allakriipsutamise märkida, sellega tähendades, et ta annab oma hääle esimeses järjekorras kandidaatide nimekirjale, selle piirides aga oma poolt märgitud kandidaadile.

On nimekirjas mitu kandidaati märgitud, loetakse märkimine maksusetuks, kuna walimise sedel nimekirjale ilma üksikut kandidaati üles tähendamata hääleks arwatakse.

§ 52. Rahwahääletamise sedelid on kahesugused: pealkirjaga „poolt“ ja „wastu“. Hääletamise sedelit pealkirjaga „poolt“ ära andes tähendab hääletaja, et ta rahwahääletamisel olewa seaduse wõi seaduseelnõu wastuwõtmise poolt, pealkirjaga „wastu“ andes aga, et ta on rahwahääletamisel olewa seaduse wõi seaduseelnõu tagasilükkamise poolt.

§ 53. Walimise ja hääletamise sedelite ümbrikud peawad olema ühesugused, läbipaistmatud ja ilma mingisuguste märkusteta ning Riigikogu juhatusel templita märgitud.

§ 54. Walimise ja hääletamise sedelid ning nende ümbrikud tehakse aegsasti walmis Riigikogu juhatusel korraldusel.

Kõigi sisseantud ringkonna kandidaatide nimekirjade tarwis walmistatakse ühesugune arw walimise sedelid. Ühesugusel arwul walmistatakse samuti ka mõlema pealkirjaga hääletamise sedelid.

§ 55. Walimise ja rahwahääletamise sedelite arwu määramisel wõetakse aluseks ringkonna hääleõiguslike kodanikkude arw. Wiimaste nimekirju kokkuseadwad asutused teatawad nende poolt nimekirja üleswõetud hääleõiguslike kodanikkude arwust hiljemalt nelikümmend päewa enne walimiste wõi rahwahääletamiste esimest päewa ringkonna komiteele, kes annab Riigikogu juhatusel teada ringkonna hääleõiguslike kodanikkude arwu hiljemalt wiie päewa jooksul.

§ 56. Kandidaatide nimekirjade tekst trükitakse walimise sedelitele Eesti keeles, nimekirja sisseandja rühm wõib aga nimekirja sisseandmise juures nõuda, et sellekohastele walimise sedelitele mahu-

tatakse teksti tõlge teises, rühma poolt nimetatud keeles.

Sarnase nõudmise korral peab rühm ühel ajal ka teksti tõlke juurde lisama. Sarnase nõudmise ja teksti tõlke saadab ringkonna komitee ühes koos ja ühel ajal § 45. ettenähtud andmetega Riigikogu juhatusele.

§ 57. Walimise ja rahwahääletamise sedelid ning nende ümbrikud saadetakse Riigikogu juhatuse poolt § 17. ettenähtud asutustele, kes walmistawad aegsasti kõigi sealsamas ettenähtud hääleõiguslikkude kodanikkude tarwis nimelised tunnistused blankidel, mis walmistatakse Riigikogu juhatuse poolt ja saadetakse kätte eelnimetatud asutustele.

Nendes tunnistustes tähendatakse ära kodaniku nimi ja perekonnanimi, tema elukoht, walimisjaoskond ja number, mille all kodanik seisab nimekirjas, samuti ka hääletamise aeg ja koht.

§ 58. § 17. ettenähtud asutused saadawad walimise sedelid, ühe iga sisseantud kandidaatide nimekirja kohta, igale nende poolt kokkuseatud hääleõiguslikkude kodanikkude nimekirjas seiswale kodanikule mitte hiljem, kui wiis päewa enne walimiste esimest päewa.

Samal tähtajal saadawad samad asutused igale hääleõiguslikkude kodanikkude nimekirja üleswõetule walimiste kui ka rahwahääletamise korral eelmises (57) paragrahwis nimetatud nimelised tunnistused.

Kodanikkudele, kel õigus on nimelisi tunnistusi saada, kes aga neid saanud ei ole, antakse need wälja § 17. ettenähtud asutustest enne esimest walimise päewa. Walimise ja hääletamise sedelid on saada jaoskonna komisjonist walimiste ja hääletamise toimetamise ajal.

§ 59. § 17. ettenähtud asutused walmistawad walimise ja hääletamise sedelite sisselaskmise jaoks üheawausega kastid ja annawad need jaoskonna komisjonidele tarwitada.

§ 60. § 17. ettenähtud asutused annawad jaoskonna komisjonidele igas jaoskonnas sellekohased ruumid tarwitada.

Igas sarnases ruumis korraldatakse hääletamise saladuse kindlustamiseks üks wõi mitu eraldatud kohta, kus hääletajad kodanikud tunnistajate juuresolekuta walimise wõi hääletamise sedeli ümbrikku panewad.

§ 61. Jaoskonna komisjoni istumised on awalikud. Häälte andmiseks määratud päewal kuulutab komisjoni eesis-

tuja komisjoni istumise tema liikmete ja selleks ajaks kokkutulnud kodanikkude juuresolekul awatuks. Eesistuja waatab järele, et hääletamise kastid on terwed ja tühjad, ja et nad kõik ühe awausega, paneb kastid pitseriga kinni ja kutsub kodanikud sedelid andma. Kogu sedelite andmise ajal on tarwilik, et komisjoni istumisest wõtaks osa vähemalt kolm liiget.

§ 62. Hääletamisruumides toimetatakse ainult hääletamist. Üleskutsete wäljapanemine, lendkirjade ja kuulutuste wäljajagamine, sedelite laialilaotamine, kõnede pidamine ja üleüldse igasugune hääletuseelne kihutustöö on keelatud niihästi neis ruumides, kus sedelid wastu wõetakse, kui ka neisse ruumidesse wiwatel treppidel, läbikäikudel ja koridorides, ning nende wälistel sissekäigu kohadel.

Jaoskonna komisjoni eesistuja walwab selle järele, et hääletamisruumides kogu hääletamise ajal täielik kord alal hoitakse ja kõrwaldab wiibimata selle rikkujaid.

§ 63. Hääletamisruumidesse ei lasta: 1) sõjariistus isikuid ja 2) isikuid, kes karskes olekus ei ole.

§ 64. Eesistujal on tarbekorral õigus nõuda komisjoni otsuse järele sellekohastelt kodanlistelt ja kaitsewäelistelt wõimudelt politseiametnikkude wõi kaitsewäeosade kohalesaatmist. Tähendatud politseiametnikud wõi kaitsewäeosad on tegewad ainult eesistuja juhatusel.

§ 65. Korrariikkumise puhul, wõi kui keegi komisjoni ehk selle eesistuja määruste alla ei painuta, wõib komisjon otsustada hääletamisruumidesse sisse tuua politseiametnikke wõi kaitsewäeosasid.

Hääletamisruumidesse ei wõi eesistuja nõudmiseta sisse tuua ühtegi sõjariistus wõimu.

§ 66. Walimised kui ka rahwahääletamised algawad Riigikogu juhatuse poolt määratud ajal ja kestawad kolm päewa. Jaoskonna komisjonid peawad awatud olema sedelite wastuwõtmiseks esimese kahe päewa jooksul hommiku kella üheksast kunni õhtu kella üheksani; kolmandal päewal aga hommiku kella üheksast kunni päewa kella kaheni.

§ 67. Hääleõiguslik kodanik annab oma nimelise tunnistuse jaoskonna komisjoni liikme kätte, kes tema ilmumise kohta hääleõiguslikkude kodanikkude nimekirjas märkuse teeb ja saab komis-

jonilt ümbriku walimise wõi hääletamise sedeli sissepanemiseks. Kahtluse korral on komisjonil õigus enne ümbriku wäljaandmist nõuda hääleõiguslikult kodanikult isikutõendust.

M ä r k u s. § 17. ettenähtud nimekirjad on walimiste ja rahwahääletamise päewadel jaoskonna komisjonide tarwitada.

§ 68. Ümbriku kättesaamise järele läheb hääleõiguslik kodanik eraldatud kohta, kus ta sedeli ümbriku paneb. Tagasi tulles annab ta ümbriku kinnikleebitult jaoskonna komisjoni liikme kätte, kes laseb ümbriku tema nähes kasti.

§ 69. Esimesel kahel päewal pannakse õhtul kell üheksa hääletamisruumide ukсед kinni, mille järele sünnib sedelite wastuwõtmine ainult neilt kodanikkudelt, kes enne tähendatud aega hääletamisruumidesse ilmunud. Sedelite wastuwõtmise lõpetamise järele kuulutab eesistuja sedelite äraandmise seks päewaks lõpetatuks ja pitseerib kastide awaused kinni. Peale selle lahkuwad koosolijad ruumist, kus hääletamine sündis, ja see ruum pannakse eesistuja korraldusel pitseriga kunni järgmise päewani kinni ning asetatakse ustele wahid.

§ 70. Kolmandal päewal lõpetatakse kodanikkude sisselaskmine hääletamisruumi kell kaks päewal, mille järele sünnib sedelite wastuwõtmine ainult neilt kodanikkudelt, kes enne tähendatud aega hääletamisruumi ilmunud. Sedelite äraandmise lõpetamise järele kuulutab eesistuja hääletamise lõppenuks ja teeb korralduse hääletamisruumi uste awamiseks.

Selle järele loeb komisjon üle ümbrikud, neid awamata jättes. Kui ümbrikude arw kodanikkude arwuga, kelle ilmumise kohta hääleõiguslikkude kodanikkude nimekirja märkus tehtud, ühte ei lange, tehakse selle kohta protokolli sellekohane märkus. Peale selle awatakse ümbrikud ja loetakse ära sedelid, mis igale kandidaatide nimekirjale antud. Samuti loetakse ära rahwahääletamisel hääletamise sedelid, palju neist antud pealkirjaga „poolt“, palju „wastu“.

§ 71. Makswusetuiks tunnistatakse walimise sedelid: 1) mis ei wasta §§ 49., 50. ja 56. nõudmistele; 2) mis kodaniku poolt alla kirjutatud wõi milles leiduwad otsekohesed tunnismärgid, mille järele wõib otsustada, kes walija olnud; 3) mis selgust ei anna, missuguse nimekirja poolt kodanik on hääletanud; 4) mida ühest

rohkemal arwul ümbrikkudesse pandud, kui nende sisu sama ei ole; on nende sisu aga sama, loetakse ainult üks neist makswaks.

§ 72. Makswusetuiks tunnistatakse hääletamise sedelid: 1) mis ei wasta §§ 49. ja 50. nõudmistele; 2) mis kodaniku poolt alla kirjutatud wõi milles leiduwad otsekohesed tunnismärgid, mille järele wõib otsustada, kes hääletaja olnud; 3) mis selgust ei anna, missuguse otsuse hääletaja andnud hääletamisel olewa seaduse wõi seaduseelnõu kohta; 4) mida ühest rohkemal arwul ümbrikkudesse pandud, kui nende sisu sama ei ole; on nende sisu aga sama, loetakse ainult üks neist makswaks.

§ 73. Walimise ja hääletamise sedelite makswuse küsimus otsustatakse kahtluse korral jaoskonna komisjoni poolt häälteenamusega. Häälte pooleks jagumisel annab eesistuja hääle ülekaalu.

§ 74. Kõige selle kohta, mis jaoskonna komisjonis istungi awamisest kunni lõpuni sünnib, tehakse protokoll, kuhu tähendatakse eraldi üles kõik eesistuja korraldused, komisjoni otsused, kui ka teadaanded, mis tehtud komisjoni ruumides wiibivate kodanikkude poolt, samuti ka kodanikkude nimed, kes hääletasid jaoskonnas § 48. teises osas ettenähtud nimeliste tunnistuste põhjal. Edasi tähendatakse protokollis: a) Riigikogu walimiste korral: 1) igale kandidaatide nimekirjale antud sedelite arw, kuhu hulka kuuluwad ka üksikut kandidaati märkiwad sedelid, 2) sedelite arw, mida saanud nimekirja piirides äramärgitud üksikud kandidaadid, 3) sedelite arw, mida saanud iga kandidaatide nimekiri ilma üksikut kandidaati märkimata, 4) makswusetuikstunnistatud sedelite arw ühes põhjuse seletustega, miks need niisugusiks tunnistatud; b) rahwahääletamise korral: 1) „poolt“ pealkirja ja „wastu“ pealkirja kandwate sedelite arw ning 2) makswusetuikstunnistatud sedelite arw ühes põhjuse seletustega, miks need niisugusiks tunnistatud.

Protokollile kirjutawad alla eesistuja, komisjoni liikmed ja kõik koosolijad, kes seda soowiwad.

§ 75. Jaoskonna komisjoni protokoll saadetakse ringkonna komiteele. Protokollile lisatakse juurde eraldi pakkides: 1) komisjoni poolt makswaikstunnistatud sedelid; 2) need komisjonis makswaikstunnistatud sedelid, mille makswuse kohta mõni komisjoni liige on

waielnud; 3) need sedelid, mis komisjon tema üksikute liikmete arwamise wastu maksuwsetuiks tunnistanud ja 4) komisjoni poolt ühel häälrel maksuwsetuikstunnistatud sedelid.

§ 76. Ringkonna komitee määrab jaoskonna komisjoni protokollide ja sellele juurde lisatud sedelite läbiwaatamise järele lõpõlikult kindlaks iga jaoskonna, kui ka kogu ringkonna kohta: a) Riigikogu walimise korral: 1) makswate sedelite üleüldise arwu; 2) igale kandidaatide nimekirjale antud sedelite arwu, kuhu hulka kuuluvad ka üksikut kandidaati märkiwad sedelid; 3) sedelite arwu, mille saanud nimekirja piirides märgitud üksikud kandidaadid; 4) sedelite arwu, mille saanud iga kandidaatide nimekiri ilma üksikut kandidaati märkimata; b) rahwahääletamise korral: 1) makswate sedelite üleüldise arwu; 2) pealkirjaga „poolt“ ja pealkirjaga „wastu“ antud sedelite arwu.

§ 77. Ringkonna komitee istumiste protokoll, mille komitee liikmed oma allkirjadega kinnitawad, saadetakse ühes jaoskonna protokollidega ja kõigi walimise ning hääletamise sedelitega Riigikogu juhatusesele, kusjuures eraldi pakkidena juurde lisatakse § 75. pp. 2—4. tähendatud sedelid.

§ 78. Awalikud on ringkonna komiteede istumised, kus toimetatakse jaoskonna komisjonide protokollide läbiwaatamist ja antud sedelite ülelugemist.

VIII. Riigikogu walimiste otsuse määramisest.

§ 79. Kui walimised määratud tähtajal ühes ehk mitmes jaoskonnas korda ei lähe ning kui selle tagajärjel üleüldine walimistest osawõtmata jäänud hääleõiguslikkude kodanikkude arw, kes § 17. ettenähtud nimekirjadesse wõetud, neis jaoskondades moodustab mitte vähem kui ühe kümnendiku kogu § 17. ettenähtud hääleõiguslikkude kodanikkude üldarwust wabariigis, siis määrab Riigikogu juhatus neis jaoskondades wiibimata uued walimised. Kui aga sarnane hääleõiguslikkude kodanikkude arw tähendatud jaoskondades mitte tähendatud arwuni ei tõuse, ehk kui ka teistkordiste walimiste määramisel need mitte korda ei lähe, siis ei wõeta Riigikogu juhatuses häälte üleüldisel kokkuwõtmisel arwesse niisuguseid jaoskondi, kus walimised korda ei ole läinud.

§ 80. Riigikogu juhatus teeb ringkonna komiteede istumiste protokollide põhjal igale nimekirjade ühendusele (§ 42) antud häälte üldkokkuwõtte.

§ 81. Häälte arw, mis igale nimekirjade ühendusele, samuti ka igale iseseiswale kandidaatide nimekirjale antud, jagatakse järgimööda arwudega 1, 2, 3, 4 jne.; jagamisel saadud arwudest eraldatakse nii mitu kõige suuremat arwu wälja, kui palju Riigikogu liikmeid walitakse; need arwud seatakse wähenewas järjekorras ritta. Wiimane tähendatud arwudest on walimise jagaja.

Riigikogu liikmete kohtade arw, mis iga nimekirjade ühenduse, samuti ka iseseiswale nimekirja peale langeb, määratakse ära kui nimekirjade ühendusele, nii ka iseseiswale kandidaatide nimekirjale antud häälte arwu jagamise kaudu walimise jagajaga.

Kui niisugusel Riigikogu liikmete kohtade jaotamisel nimekirjade ühenduste wõi iseseiswate kandidaatide nimekirjade keskel wiimane koht mitme ühenduse wõi iseseiswale kandidaatide nimekirjale langeb, siis antakse eelõigus sellele ühendusele wõi nimekirjale, millele kõige rohkem hääli on antud. Ühesuguse häälte arwu juures otsustatakse küsimus liisu läbi.

§ 82. Kui eelmises (81) paragrahwis ettenähtud jaotamisel mõne iseseiswale kandidaatide nimekirja kohta rohkem Riigikogu liikmete kohti langeb, kui selles nimekirjas kandidaate on üles tähendatud, jaotatakse ülejäänud Riigikogu liikmete kohad eelmise paragrahwi korras kõigi nimekirjade ühenduste ja iseseiswate kandidaatide nimekirjade wahel.

Samas korras talitatakse ka siis, kui hiljem iseseiswas kandidaatide nimekirjas ei leidu kandidaate wabanenud Riigikogu liikmete kohtade täitmiseks.

§ 83. Häälte arw, mis igale nimekirjade ühendusele antud, jagatakse järgimööda arwudega 1, 2, 3, 4 jne.; jagamisel saadud arwudest eraldatakse niimitu kõige suuremat arwu wälja, kuipalju nimekirjade ühendusele langenud Riigikogu liikmete kohti § 81. järele; need arwud seatakse wähenewas järjekorras ritta. Wiimane tähendatud arwudest on ühenduse jagaja.

Riigikogu liikmete kohtade arw igale ühendusse liitunud kandidaatide nimekirjale määratakse nimekirjale antud häälte arwu jagamise kaudu ühenduse jagajale.

§ 84. Kandidaatide arwu puudujäämisel mõnes nimekirjade ühendusse kuuluwas kandidaatide nimekirjas tunnistatakse Riigikogu liikmete kohtadele walituks wastaw arw sellesse ühendusse kuuluwa kandidaatide nimekirja hulgast, mis kõige enam hääli saanud; on wiimaseid aga ühesuuruse häältearwuga mitu, siis selle nimekirja hulgast, mille üksik kandidaat kõige rohkem nimelisi hääli saanud; wiimaste ühesuuruse korral aga sest nimekirjast, mille suurema arwu nimeliste häältega kandidaat wanem on.

Juhtumisel, kui wabanenud Riigikogu liikmete kohtade täitmiseks üheski nimekirjade ühendusse kuuluwas kandidaatide nimekirjas enam kandidaate ei ole üle jäänud, jaotatakse wabanenud Riigikogu liikmete kohad kõigi teiste ühenduste wahel, wiimaste puudusel wõi neisse kuuluwates iseseiswates kandidaatide nimekirjades kandidaatide puudusel aga kõigi teiste iseseiswate nimekirjade wahel § 81. korras.

§ 85. Kandidaatide nimekirja piirides tunnistatakse Riigikogu liikmeks walituks kõigepealt need kandidaadid, kes on saanud vähemalt niipalju nimelisi hääli, kui suur on walimise jagaja (§ 81).

§ 86. On kandidaatide nimekiri rohkem Riigikogu liikmete kohti saanud, kui eelmises (85) paragrahwis ettenähtud wäljaarwamine määrab, jaotatakse ülejäänud Riigikogu liikmete kohad weel mitte walituks tunnistatud kandidaatide wahel järgmiselt: nimekirjale ilma üksikut kandidaati märkimata antud häälte arwust arwatakse nimekirjas seismise järjekorrast esimesele, teisele, kolmandale, jne. kandidaadile temale antud nimeliste häälte arwu juurde, — kui tal aga neid olemas ei ole, siis tema nimele, — nii palju hääli, et walimise jagaja täis saab. Ei tee üksikut kandidaati tähendamata antud häälte arwu ülejääk ka nimekirjas järgnewa kandidaadi nimeliste häältega koos walimise jagajat wälja, arwatakse ülejääk sellele nimekirjas seiswale kandidaadile, kelle nimeliste häälte arw ühes ülejäägiga walimise jagaja wälja teeb. Ei leidu aga ka sarnast kandidaati, ehk jääb ka siis weel ülejääk, arwatakse ülejääk sellele kandidaadile, kes rohkem nimelisi hääli saanud, kusjuures ühesuuruse nimeliste häälte arwu juures annab nimekirja järjekord eesõiguse. Nimeliste häältega kandidaadi puudusel arwatakse ülejääk kandidaatidele nimekirja järjekorras. Üle-

jäägi puudumisel otsustab nimekirja järjekord.

§ 87. Ei ole nimelisi hääli aga üleüldse antud, loetakse kandidaadid walituks nimekirja järjekorras.

Ei ole üksikut kandidaati tähendamata hääli üleüldse antud, loetakse kandidaadid walituks nende nimeliste häälte arwu suuruse järjekorras.

§ 88. On üks ja sama isik mitmes ringkonnas kandidaatide nimekirja wõetud ja mitmes ringkonnas walituks tunnistatud, arwatakse tema nimelised hääled peale § 41. korras talitamise teistes ringkondades nimekirjale üksikut kandidaati tähendamata häältena.

§ 89. Põhiseaduse § 40. korras wabanenud Riigikogu liikme aset täidab kandidaat sellest nimekirjast, mille järele lahkuja Riigikogu liige oli walitud. Asetäitja määramisel talitab Riigikogu juhatus käesolewa seaduse §§ 84—87. korras.

§ 90. Lõppotsuse oma ja liikmete wolituste seaduslikkuse kohta annab kokkuastunud Riigikogu.

IX. Hääletamise ja walimise wabaduse ja õige korra kindlustamisest.

§ 91. Kes süüdlane awalikult ülespandud walimise wõi rahwahääletamise üleskutsete, teadaannete wõi nimekirjade omawolilises mahawõtmises, katkirebimises, kinnikatmises wõi muutmises, seda karistatakse wangistusega mitte üle kuue kuu, wõi rahatrahwiga mitte üle kümnetuhanda marga.

§ 92. Kes süüdlane omawolilises sisetungimises ruumidesse, mis määratud walimis- wõi rahwahääletamiseelse kihutustöö tarwis; kihutustööd tegewa organisatsiooni päralt olewa kirjanduse häwitamises wõi rikkumises; nende isikute ähwardamises wõi nende wastu wägivali tarwitamises, kes selle organisatsiooni nimel tegewad, seda karistatakse wangistusega.

§ 93. Kes süüdlane teadupärast waleteadete awaldamises, mis kandidaadi isikusse ehk eraelusse puutuwad, tema wõi tema esitatud organisatsiooni wastu usalduse häwitamise wõi teiste kandidaatide walimise läbiwiimise sihiga, seda karistatakse wangistusega.

§ 94. Kes süüdlane kandidaadi teadandmise wõltsimises wõi ümbertegemises, mis § 36. põhjal nõutakse ja milles

kandidaat oma nõusolekut awaldab en-
nast Riigikogu walimiste hääletamisest
osa wõtta laskmiseks käesolewa kandi-
daatide nimekirja järele, seda karista-
takse parandusmaija heitmiseega.

Sama karistuse osaliseks langeb süüd-
lane, kes ringkonna komiteesse annab
teadupärast wõltsitud wõi ümbertehtud
kandidaadi teadaandmise tema nõusoleku
awaldamiseks end käesolewa nimekirja
järele hääletada lasta.

§ 95. Kes süüdlane walimis- wõi rah-
wahääletamiselsete koosolekute wõi Riigikogu juhatus, ringkonna komitee wõi jaoskonna komisjoni tegewuse takistamises wägiwallategude, ähwarduste, walitsuswõimu kurjasti tarwitamise wõi korratuste sünnitamiseega, seda karistatakse wangistusega.

Kui sama tegu mitme sõjariistus isiku poolt korda saadetud ja selle tagajärjel tähendatud koosolekute ja asutuste tege-
wus seisma jäänud, karistatakse süüdlast parandusmaija heitmiseega.

§ 96. Kes süüdlane selle kodaniku walimis- wõi hääletamisõiguse waba teostamise takistamises, kel osawõtmise õigus Riigikogu walimistest wõi rahwahääletamisest, sarnase kodaniku kallal wägiwalla tarwitamise, karistatawa ähwarduse, petmise, walitsuswõimu kurjasti tarwitamise wõi majandusliku ärarippu-
wuse kaudu, seda karistatakse wangistusega.

Süüteokatse on karistataw.

§ 97. Kes süüdlane hääleõigusliku kodaniku seadusliku walimis- wõi rahwahääletamisõiguse takistamises korratuste tekitamise, hirmutamise wõi läbikäimisteede kinnipaneku kaudu, seda karistatakse parandusmaija heitmiseega mitte üle kolme aasta.

Süüteokatse on karistataw.

§ 98. Kes süüdlane walimise wõi rahwahääletamise õige korra toimetamise takistamises jaoskonna komisjoni ruumides wägiwallategude, ähwarduste, korratuste, hääleõiguslikkude kodanikkude nimekirjade, walimise wõi hääletamise sedelite wõi kastide rikkumise wõi komisjoni liikmete kallal wägiwallategude kaudu, seda karistatakse parandusmaija heitmiseega.

Kui sama tegu mitme sõjariistus isiku poolt on korda saadetud ja selle tagajärjel hääletamine mitte korda ei wõinud minna, karistatakse süüdlast sunnitööga mitte üle kuue aasta.

Süüteokatse on karistataw.

§ 99. Kes süüdlane walimis- wõi rahwahääletamiseelse kihutustöö tegemises ruumides, kus hääletamist toimetatakse, korrariikkumises hääletamise toimetamise ajal wõi komisjoni eesistuja hääletamisruumist lahkumise käsule wastutõrkumises, seda karistatakse arestiga.

§ 100. Kes süüdlane hääleõigusliku kodaniku peale mõjuawaldamises, et ta Riigikogu walimistest wõi rahwahääletamisest eemale hoiduks wõi teatawal wiisil neist osa wõtaks, selleks hääletamisest osawõtjale wõi tema perekonnaliikmele ainelist wõi isiklikku tasu andes, seda karistatakse wangistusega.

Süüteokatse on karistataw.

Sama karistuse osaliseks langeb hääleõiguslik kodanik, kes selles (100) paragrahwis tähendatud sihiga ainelist ehk muud isikulist tasu wastu wõtab.

§ 101. Kes süüdlane rahwahääletamise wõi rahwa-algamise nõudmisel teise allkirja wõltsimises, seda karistatakse wangistusega.

Wõltsimisele awatleja kannab wastutust ainult kordasaadetud wõltsimise korral.

§ 102. Kes süüdlane Riigikogu walimistel wõi rahwahääletamisel hääletamisest osawõtmises teades, et tal seks õigus puudub, seda karistatakse wangistusega.

Sama karistuse osaliseks langeb süüdlane, kes enam kui üks kord Riigikogu walimistest wõi rahwahääletamisest hääletamise kaudu osa wõtnud.

§ 103. Kes süüdlane teadlikult waleteadete andmises oma hääleõiguse kohta otstarbega ennast lasta hääleõiguslikkude kodanikkude nimekirja üles wõtta, seda karistatakse wangistusega mitte üle kuue kuu.

§ 104. Kes süüdlane hääletamise lõppotsuse meelega moonutamises wõi hääletamise sedelite andmise, ülelugemise wõi wäljakuulutamise juures tehtud walimise wõi hääletamise aktide meelega rikkimises wõi ärawõtmises, seaduswastases walimise wõi hääletamise sedelite juurdelisamises, walimise wõi hääletamise aktide sisu muutmises, seda karistatakse parandusmaija heitmiseega mitte üle kolme aasta.

Süüteokatse on karistataw.

§ 105. Kes süüdlane Riigikogu walimiste wõi rahwahääletamise saladuse seaduswastases awaldamises, seda karistatakse arestiga.

§ 106. Jaoskonna komisjoni wõi ringkonna komitee liige wõi ametnik, kes süüdlane käesolewa seaduse meelega rikumises, et sellega walimise wõi hääletamise otsuse peale mõju awaldada, seda karistatakse wangistusega, kui sarnane tegu suurema karistuse alla ei käi.

§ 107. Peale eelmistes paragrahwides nimetatud karistuste on kohtul õigus süüdlast mõista ametist tagandamisele, kui süüdlane ametnik on, nende tegude kordasaatmisel, mis §§ 91., 95., 96., 100. ja 106. ette nähtud.

§ 108. Käesolewas (IX) peatükis ettenähtud määruste juures wõetakse tarwitusele 22. märtsi 1903. a. Wene kriminaalseaduse esimene peatükk (W. s. k. XV, 1909. a. wäljaanne).

§ 109. Süüdistamise tõstmise õigus käesolewas peatükis ettenähtud süütegudes on kannatajaõigustel igal kodanikul, kes hääleõiguslikkude kodanikkude nimekirja üles wõetud.

§ 110. Süüdistust wõib tõsta süüdlaste wastu nendes süütegudes, mis §§ 91., 94., 99. ja 105. ette nähtud, kolme kuu jooksul peale Riigikogu walimiste wõi rahwahääletamise esimest päewa, süüdlaste wastu teistes süütegudes käesolewa (IX) peatüki järele kuue kuu jooksul samast tähtajast arwates.

X. Riigikogu walimiste ja rahwahääletamise kuludest.

§ 111. Hääleõiguslikkudele kodanikkudele, kes walimistest wõi hääletamisest osa wõtawad, ei anta tasu ei aja kulutamise eest, ei ülespidamise wäljaminekuteks ega sõidukuludeks.

§ 112. Hääleõiguslikkude kodanikkude nimekirjade pidamise kulud on § 17. ettenähtud asutuste kanda.

§ 113. Jaoskonna komisjonide ja ringkonna komiteede asjaajamise kuludeks antakse Riigikogu juhatusel

iseäralikud summad nende krediitide arwel, mis Riigikogu walimisteks ja rahwahääletamiseks iga-aastases riigi eelarwes määratud.

§ 114. Ringkonna komiteede ja jaoskonna komisjonide liikmetele wõib wastawate maakonna-, linna-, alewi- wõi wallaasutuste poolt nende sellekohastest summadest tasu määrata.

Märkus: Käesolewa (114) paragrahwi määrused ei ole makswad §§ 7., 10. ja 13. ettenähtud isikute kohta.

§ 115. Ringkonna komitee tarwitada antawate ruumide, nende ümbertegemise, kütmise ja walgustamise kulud on maakonna ringkondades maakonna ja selle piirides asuwate linnade, Wõru-Walga-Petseri ringkonnas nende maakondade ja nende piirides asuwate linnade kanda proportsionaalselt nende hääleõiguslikkude kodanikkude arwule, Tallinna ringkonnas aga Tallinna linna kanda.

Samad kulud jaoskonna komisjonide tarwiduste jaoks on § 17. ettenähtud asutuste kanda.

Juhataja **J. Westholm**: Kes on ettelõetud redaktsiooni wastuwõtmise poolt, palun käed üles tõsta. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see seadus ettekantud redaktsioonis wastu wõetud. Kas tehakse ettepanekuid järgmise koosoleku aja kohta? Ettepanek on tehtud koosolek teisipäewal kell 5 pidada wõi koosoleku äramääramine jätta juhatusel hoolde. Panen ettepanekud paralleel-hääletamisele. (Hääletatakse.) Et kumbki ettepanek pole absoluutset enamust saanud, tulewad ettepanekud uuesti hääletamisele poolt ja wastu. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on otsustatud koosoleku määramine juhatusel hoolde jätta.

Lõpetan Asutawa Kogu koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 1.45 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Asutawa Kogu esimees **A. Rei**.

Abiesimees **J. Westholm**.

Abisekretäär **A. Jürman**.